

УДК 37: 378.147

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.20>

Княжева І. А.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті доведено значення та висвітлено сутнісні характеристики й етапи професійного становлення майбутніх учителів в умовах університетської освіти (педагогічна грамотність, професійно-педагогічна освіченість, готовність до професійно-педагогічної діяльності, професійно-педагогічна компетентність, педагогічна культура вчителя).

На основі аналізу наукових джерел схарактеризовано поняття «супровід» і «психолого-педагогічний супровід». Психолого-педагогічний супровід у контексті вищої професійно-педагогічної освіти позиційовано як систему професійної діяльності викладача, побудовану на максимальному врахуванні наявних особистісних ресурсів і спрямовану на створення оптимальних умов для повноцінного розвитку й успішного особистісного і професійного становлення майбутнього вчителя як суб'єкта освітнього процесу. Схарактеризовано основні принципи його реалізації (індивідуалізації, принцип пріоритетності опертя на внутрішній потенціал суб'єкта, демократичності, діалогічності, автономності суб'єктності). Доведено ефективність тьюторської позиції викладача щодо здійснення ним психолого-педагогічного супроводу здобувачів вищої педагогічної освіти через реалізацію соціальних ролей, серед яких: учасник спільної діяльності; посередник; духовний наставник; експерт; навігатор.

Запропоноване розуміння методичного супроводу як видового щодо психолого-педагогічного супроводу багатоаспектного і поліфункційного феномену, реалізація якого в умовах університетської освіти сприяє професійному становленню здобувачів педагогічної освіти. Він передбачає здійснення викладачем тьюторської допомоги і підтримки здобувачу педагогічної освіти у формуванні орієнтаційного поля його методично спрямованого професійного саморозвитку, відповідальність за обрану стратегію дії у межах якого несе він сам.

Розроблено поетапний алгоритм здійснення методичного супроводу професійного становлення майбутніх учителів в умовах університетської освіти.

Ключові слова: методичний супровід, принципи, етапи, професійне становлення, майбутні вчителі, професійно-педагогічна освіта.

В умовах, коли поставлене під загрозу саме існування нашої держави як незалежної і демократичної європейської країни, сьогодні особливо важливим є цілеспрямоване і наполегливе продовження реалізації національної політики України, спрямованої на входження її в цивілізоване світове співтовариство в різних галузях: економічній, політичній, військовій, правовій, культурній, гуманітарній, освітній. Стосовно освітньої галузі, то вона має виконувати державне замовлення щодо підготовки творчих, готових якісно й наполегливо працювати, бути конкурентоспроможними на ринку праці і здатними до вирішення нових завдань в умовах постійних змін фахівців, серед яких особливе місце посідають педагоги. Їхнє професійне становлення в умовах університетської освіти здійснюється під впливом різнопланових суб'єктивних і об'єктивних чинників та залежить від низки умов, серед яких суттєве місце посідає забезпечення якісного методичного супроводу здобувачів освіти.

Дослідженню мети, етапів, змісту і організації професійного становлення майбутніх педагогів присвячено роботи А. Алексюка, І. Беха, Є. Бондаревської, Н. Гузій, І. Зязюна, Н. Кічук, В. Кременя, Н. Кузьміної, З. Курлянд, В. Лугового, Г. Падалки, О. Пехоти, В. Семиченко, С. Сисоевої, В. Сластьоніна та ін.

Процесуально-методичні аспекти професійного становлення майбутніх педагогів стали предметом дослідження К. Авраменко, С. Архангельського, Л. Арчажнікової, С. Вітвицької, Н. Дем'яненко, О. Киричука, І. Кобиляцького, Л. Кондрашової, І. Єрмакова, В. Оржеховської, О. Савченко, Л. Сушенцевої, Л. Хомич, В. Шарко та ін.

Теоретичні засади проблеми забезпечення психолого-педагогічного супроводу заклали наукові праці М. Батіянової, В. Богословського, А. Богуш, І. Валітової, О. Василькової, О. Газмана, Н. Глуханюк, М. Гринчук, Е. Зеєра, В. Зінченко, В. Кобильченко, В. Кузьменко, Н. Михайлової, І. Родигіної, Т. Савченко, Т. Сорочан, І. Трубавіної, С. Юсфіна та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Водночас як наукове обґрунтування, так і технологічне забезпечення методичного супроводу майбутніх учителів в умовах університетської освіти як умови їхнього професійного становлення й досі є актуальними завданнями сучасної педагогічної науки.

Мета статті – з'ясування сутнісних характеристик та етапів професійного становлення майбутніх учителів, висвітлення алгоритму здійснення його методичного супроводу в умовах університетської освіти.

Розуміння професійного становлення майбутнього педагога як процесу його професіоналізації, поступового включення в умови закладу вищої освіти до підготовки і реалізації функцій професійно-педагогічної діяльності через проходження певних етапів професійного розвитку, розкриває перспективи для аналізу необхідності і з'ясування механізмів його методичного супроводу на кожному з етапів.

Основними результативними етапами професійного становлення майбутніх учителів в умовах університетської освіти традиційно визначаються:

- педагогічна грамотність (як стартовий мінімально необхідний рівень педагогічних знань і вмінь, світоглядно-поведінкових якостей особистості, необхідних для здійснення професійно-педагогічної діяльності), що закладає основу для майбутнього особистісного і професійного зростання;
- професійно-педагогічна освіченість (представляє собою наступний етап професійного становлення майбутніх учителів, що характеризується збільшенням обсягу та глибини набутих знань, умінь і навичок, світоглядних і поведінкових особистісних характеристик);
- готовність до професійно-педагогічної діяльності (як цілісне динамічне особистісне утворення, що характеризує «емоційно-когнітивну і волюву мобілізаційність суб'єкта в момент його долучення до діяльності» [4, с. 56] і є результатом професійно-педагогічної підготовки);
- професійно-педагогічна компетентність (як інтегративна особистісна характеристика, «інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога» [1], що виражається у здатності на основі набутих знань, професійного та життєвого досвіду, цінностей та нахилів розв'язувати актуальні проблеми і завдання, пов'язані з виконанням функцій професійно-педагогічної діяльності);
- педагогічна культура вчителя, системоутворювальними складниками якої визначають педагогічні знання й уміння, педагогічні цінності, особистісні якості, прагнення до саморозвитку, самореалізації і самовдосконалення, здатність до самовизначення і культуротворення, педагогічний досвід, педагогічну творчість, педагогічну майстерність.

Не маючи за мету здійснення більш докладної характеристики зазначених етапів, перейдемо до визначення сутності методичного супроводу як однієї з важливих умов забезпечення ефективності процесу професійного становлення майбутніх учителів на етапі навчання у педагогічному закладі вищої освіти.

Етимологічне значення слова «супровід» дозволяє осягнути аналіз поданої у тлумачному словникові української мови інформації. Зокрема вказується, що зазначений іменник походить від дієслова «супроводжувати» і буквально означає «дію зі значенням супроводжувати, проводити, йти разом, слідувати»; «поєднання дії з іншою», «додавання, доповнення до чогось» [6].

У психолого-педагогічних джерелах це поняття тлумачиться як допомога, підтримка особистості в освітньому процесі, або поза його меж у ситуаціях вибору, у «формуванні орієнтаційного поля розвитку людини»; як метод, що забезпечує створення ефективної «індивідуальної навчально-діяльнісної парадигми», «умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору» [3]. Водночас наголошується на суб'єктності особи, якій надається супровід. Це перш за все виражається в тому, що вона не лише самостійно та свідомо обирає його форму, зміст і масштаб, а й несе особисту відповідальність за прийняті рішення. Суб'єктність же того, хто забезпечує такий супровід, реалізується через його постійний «рух разом із особистістю, яка змінюється і своєчасне визначення можливих шляхів її розвитку», здійсненні їй на цьому шляху допомоги і підтримки [7, с. 40].

І. Бех вважає сутнісним елементом психолого-педагогічного супроводу партнерську взаємодію суб'єктів освітньо-виховного процесу, визначальними рисами якої автор називає гуманістичну спрямованість, діалогічність, опертя на їх внутрішній потенціал і конструктивність, що дозволяє здійснити «зближення ціннісно-сміслових орієнтацій учасників діалогу» [2, с. 4]. Здатність психолого-педагогічного супроводу підсилювати позитивні та нейтралізувати негативні чинники розвитку особистості, її внутрішнього потенціалу, дозволяє співвідносити його із зовнішніми для суб'єкта супроводу зусиллями, що призводить до його сприятливих перетворень.

Психолого-педагогічний супровід у контексті вищої професійно-педагогічної освіти будемо розуміти як систему професійної діяльності викладача, побудованої на максимальному врахуванні наявних особистісних ресурсів і спрямованої на створення оптимальних умов для повноцінного розвитку й успішного особистісного і професійного становлення майбутнього вчителя як суб'єкта освітнього процесу. У той же час об'єктом такого супроводу фактично виступає цілісний освітній процес.

Психолого-педагогічний супровід реалізується через систему вихідних положень, що включають: принцип індивідуалізації (реалізується через створення індивідуальної освітньої траєкторії та/або індивідуального освітнього маршруту і розкриття особистісного потенціалу учасників освітнього процесу); принцип пріоритетності опертя на внутрішній потенціал суб'єкта; принцип демократичності (передбачає множинність підходів і варіабельність стратегій індивідуального і колегіального вибору); діалогічності (як пріоритетність стратегії рівноправної взаємодії, спільної діяльності суб'єктів підтримки, які мають єдину мету і свідомо прагнуть її досягнути); принцип автономності (як надання суб'єкту супроводу необхідного і достатнього для нього ступеню свободи вибору рішень за які він на актуальному етапі свого розвитку здатний брати і нести відповідальність); принцип суб'єктності (передбачає врахування наявних особистісних ресурсів, орієнтування на індивідуальні запити суб'єктів освітнього процесу як його свідомих учасників та активних і вмотивованих співтворців).

Доведено ефективність тьюторської позиції викладача ЗВО (девіз: «передаю не знання, а досвід пошуку та навчання») щодо здійснення ним психолого-педагогічного супроводу здобувачів вищої педагогічної освіти. Зокрема це уможливується прийняттям спектру таких соціальних ролей, як-от:

- учасник спільної діяльності (взаємодія спрямована на ініціацію ініціативної дії здобувача освіти, пов'язану з вирішенням педагогічних завдань);

- посередник (сполучна ланка між педагогічною культурою суспільства та особистістю майбутнього вчителя);
- духовний наставник (сприяння в особистісному зростанні й привласненні ціннісних суспільних настанов, пов'язаних із виконанням соціальних функцій педагогічної професії);
- експерт (допомога в розумінні та вирішенні особистісних і професійно-педагогічних проблем);
- навігатор (через взаємний пошук істини поміч в обранні серед множинних стратегій вибору власної програми діяльності) [5, с. 240; 8] тощо.

Одним із видів психолого-педагогічного супроводу визначають методичний супровід, що акцентує на допомозі та підтримці майбутніх учителів щодо підготовки їх до вирішення завдань, пов'язаних з методичними аспектами професійно-педагогічної діяльності, а саме:

- набуття системи методичних знань;
- формування здатності до діагностики і самодіагностики результатів освітньої діяльності;
- оволодіння вміннями проєктувати прийоми, методи і методики навчання;
- освоєння, упровадження і створення інноваційних освітніх технологій;
- на основі відбору інноваційного змісту навчання розроблення його методичного забезпечення;
- розроблення інструментів і здійснення моніторингу результатів навчання та якості освітньої діяльності тощо.

Виходили з того, загальні ознаки родового феномену, яким у нашому випадку виступає психолого-педагогічний супровід, притаманні і видовому (методичний супровід). Водночас слід пам'ятати і про його специфічні властивості, пов'язані перш за все з його функційним навантаженням.

Зважаючи на вищезазначене, методичний супровід визначаємо як здійснення викладачем тьюторської допомоги і підтримки здобувачу педагогічної освіти у формуванні орієнтаційного поля його методично спрямованого професійного саморозвитку, відповідальність за обрану стратегію дії у межах якого несе він сам.

Аналіз наукової літератури, власний дослідницький і викладацький досвід дають змогу визначити такий поетапний алгоритм здійснення методичного супроводу професійного становлення майбутніх учителів в умовах університетської освіти:

- проведення діагностики сутності новопосталої проблеми, індивідуальних особливостей суб'єкта її вирішення, його особистісних ресурсів;
- розроблення індивідуальної програми саморозвитку та самовдосконалення майбутніх учителів з метою зняття наявних і потенційних бар'єрів професійної самоактуалізації;
- здійснення діалогічної взаємодії, спрямованої на спільний пошук можливостей вирішення проблеми (завдання, ситуації);
- обговорення спектру знайдених варіантів вирішення проблеми та допомога в обранні найбільш доцільного;
- підтримка і допомога у здійсненні наміченого варіанту діяльності як шляху до методично спрямованого професійного саморозвитку;
- допомога в корекції (у разі потреби) реалізації обраного плану розв'язання проблеми на основі рефлексії і моніторингу первинних результатів.

Реалізація запропонованого алгоритму уможливорюється створенням потрібного освітнього контенту, застосуванням інноваційних особистісно зорієнтованих освітніх технологій, які передбачають (за І. Бехом [2], І. Якіманською [9] та ін.) розроблення і використання спеціального банку даних, що розкриває особливості розвитку індивідуальності кожного в умовах освітнього процесу; виявлення та фіксацію динаміки цілісного особистісного розвитку і професійного становлення суб'єкта освітнього процесу через аналіз когнітивної, мотиваційно-споживчої, емоційно-вольової сфер як основних складників в їх взаємозв'язку та динаміці; розроблення карти вивчення особистості в освітньому процесі; створення індивідуальних освітніх програм та індивідуальних освітніх траєкторій, що сприяють корекції, стимулу, прогнозуванню особистісного розвитку і професійного становлення майбутнього вчителя.

Висновки. Отже, методичний супровід майбутніх учителів є багатоаспектним і поліфункційним феноменом, а його реалізація в умовах університетської освіти сприяє професійному становленню здобувачів педагогічної освіти

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні технологічного інструментарію здійснення методичного супроводу професійного становлення майбутніх учителів в умовах університетської освіти.

Використана література:

1. Андрушко І. Сучасний педагог : монографія. Дніпро, 2020. 236 с.
2. Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання. *Початкова школа*. 2004. № 3. С. 3–6.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий. Екатеринбург : Деловая книга, 2003. 336 с.
4. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01, 13.00.04. Киев, 1996. 378 с.
5. Міщенко С. Г. Методичний супровід професійного зростання викладача. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2016. № 2 (12). С. 238–243.

6. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х томах. Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: АКОНІТ, 1999. Т. 4. 684 с.
7. Психолого-педагогічний супровід формування особистості дошкільника : колективна монографія / за заг. ред. В. Кузя. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 212 с.
8. Семеновська Л. Методичні аспекти реалізації тьюторського супроводу вивчення педагогічних дисциплін. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2014. № 8. С. 121–133.
9. Якиманская И. С. Технология личностно ориентированного обучения в современной школе. Москва : Сентябрь, 2000. 176 с.

References:

1. Andrushko I. (2020) Suchasnyi pedahoh: monohrafiia [Modern teacher: monograph]. Dnipro. 236 s. [in Ukrainian]
2. Bekh I. D. (2004) Psykholohichni suprovit osobystisno zorientovanoho vykhovannia [Psychological support of personally oriented education]. *Pochatkova shkola*. 3. 3–6. [in Ukrainian]
3. Zeer Э. Ф. (2003) Psykholohyia professyi [Psychology of professions]. Ekaterynburh: Delovaia knyha, 336 s. [in Russian]
4. Lynenko A. F. (1996) Teoryia y praktyka formyrovannia hotovnosti studentov pedahohycheskykh vuzov k professyonalnoi deiatelnosti [Theory and practice of forming the readiness of students of pedagogical universities for professional activities]: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.01, 13.00.04. Kyev. 378 s. [in Russian]
5. Mishchenko S. H. (2016) Metodychnyi suprovit profesiinoho zrostantia vykladacha [Methodical support of the teacher's professional growth]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky*. 2 (12). 238–243. [in Ukrainian]
6. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy (1999) [New explanatory dictionary of the Ukrainian language] (u 4-kh tomakh). T. 4, Ukladachi: V. Yaremenko, O. Slipushko. Kyiv: «AKONIT». 684 s. [in Ukrainian]
7. Psykholoho-pedahohichni suprovit formuvannia osobystosti doshkilnyka: kolektyvna monohrafiia (2017) [Psychological and pedagogical support for the formation of the preschooler's personality: a collective monograph] Za zah. red. V. Kuzia. Uman: VPTs «Vizavi». 212 s. [in Ukrainian]
8. Semenovska L. (2014) Metodychni aspekty realizatsii tiutorskoho suprovodu vyvchennia pedahohichnykh dystsyplin [Methodical aspects of the implementation of tutor support for the study of pedagogical disciplines]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*. 8. 121–133. [in Ukrainian]
9. Iakymanskaia Y. S. (2000) Tekhnolohyia lychnostno oryentirovannoho obuchenya v sovremennoi shkole [Technology of student-centered learning in modern school]. Moskva: Sentiabr. 176 s. [in Russian]

Knyazheva I. Methodological support of the professional formation of future teachers in the conditions of university education

The article proves the importance and highlights the essential characteristics and stages of professional development of future teachers in the conditions of university education (pedagogical literacy, professional-pedagogical education, readiness for professional-pedagogical activity, professional-pedagogical competence, teacher's pedagogical culture).

Based on the analysis of scientific sources, the concepts of «support» and «psychological-pedagogical support» were characterized. Psychological-pedagogical support in the context of higher professional-pedagogical education is positioned as a system of a teacher's professional activity, built on maximum consideration of available personal resources and aimed at creating optimal conditions for full-fledged development and successful personal and professional formation of the future teacher as a subject of the educational process. The main principles of its implementation are characterized (individualization, the principle of priority based on the internal potential of the subject, democracy, dialogicity, autonomy of subjectivity). The effectiveness of the teacher's tutoring position regarding his implementation of psychological and pedagogical support of students of higher pedagogical education through the implementation of social roles, including: participant in joint activities, has been proven. agent; guru; expert; navigator.

The proposed understanding of methodical support as a kind of psychological-pedagogical support is a multi-faceted and multifunctional phenomenon, the implementation of which in the conditions of university education contributes to the professional development of those who receive pedagogical education. It provides for the teacher to provide tutoring assistance and support to the student of pedagogical education in the formation of the orientation field of his methodically directed professional self-development, the responsibility for the chosen strategy of action within the limits of which he himself bears.

A step-by-step algorithm for methodical support of the professional development of future teachers in the conditions of university education is proposed.

Key words: *methodical support, principles, stages, professional formation, future teachers, professional and pedagogical education.*